

MODA I UBIÓR PLEMION AMERYKI ŁACIŃSKIEJ

Kosmatka Artur, Liszewski Michał

1. Informacje ogólne

1.1 Majowie

Majowie, Maya, grupa ludności indiańskiej zamieszkująca część Hondurasu, Gwatemalę, Belize, Salwador i południowo-wschodni obszar Meksyku, posługująca się językami maja. W dziejach starożytnej cywilizacji Majów wyróżnia się dwa zasadnicze okresy: Stare Imperium i Nowe Imperium. Majowie przybyli na tereny przez siebie zamieszkiwane w I tysiącleciu p.n.e. Zajmowali się głównie rolnictwem oraz tkactwem i ceramiką, stosując tradycyjną ornamentykę i zdobnictwo. Prowadzili ożywiony handel, lokalny i dalekosiężny, organizowali targi i jarmarki. Rozwój handlu umożliwiła sieć dróg łączących poszczególne miasta. Rozwijało się rzemiosło, szczególnie ceramika, budownictwo. W okresie Starego Imperium Majowie opracowali kalendarz, rozwijali nauki matematyczne i astronomię. Wprowadzili do algebry pojęcie zera i opracowali system liczbowy na długo przed wprowadzeniem symboli arabskich w Europie. Stworzyli pismo piktograficzne (obrazkowe), nie w pełni do dzisiaj odczytane. W 1517 na tereny zamieszkałe przez Majów wtargnęli Hiszpanie. Do poł. XVI w. podbili prawie wszystkie plemiona, zniszczyli większość zabytków kultury materialnej Majów.

1.2 Inkowie

Państwo Inków, założone w XII wieku, rozbudowane zostało w rozległe imperium w ciągu niespełna 200 lat przed odkryciem Ameryki. Na początku XVI w. obejmowało prawie całe wybrzeże Pacyfiku wzdłuż Andów i tereny Peru i Boliwii w głębi kontynentu, a zamieszkałe było wtedy przez ok. 12 milionów mieszkańców. Zajmowali się oni głównie rolnictwem, uprawiając kukurydzę, ziemniaki, trzcinę cukrową, bawełnę i kokę oraz hodowlą lam i alpak. Część pól nawadniano przy pomocy sztucznych kanałów irygacyjnych. Domy mieszkalne budowano z cegły adobe lub kamieni łączonych zaprawą glinianą. Rozwinięta była ceramika, zdobiona inkrustacjami i malowidłami. Podstawą gospodarki państwa była uprawa roli oraz hodowla lam (zwierzęta uważane za święte, wykorzystywane jedynie jako juczne, nie pociągowe). Inkowie uprawiali przede wszystkim kukurydzę, na mniej urodzajnych terenach ziemniaki, jak również fasolę i paprykę. Z powodu częstego w Andach braku wody Inkowie posiadali stosunkowo doskonały system kanałów nawadniających. Inkowie, zwani przez konkwistadorów "Rzymianami Ameryki Południowej", wznosili monumentalne kamienne budowle, konstruowane z potężnych bloków łączonych bez użycia zaprawy (Cuzco, Machu Picchu, twierdza Pisac, Sacsahuaman). Nie znając wynalazku koła ani wozu, dokonali niezwykłego osiągnięcia, budując system dróg liczący łącznie ok. 20 tys. km.

1.3 Aztekowie

Mexikowie (czyt. Meszikowie, popularnie zwani Aztekami) - najliczniejszy obecnie naród indiański w Meksyku, mówiący językiem nahuatl z rodziny uto-azteckiej. W momencie konkwisty przewodzili najsilniejszej federacji państw na obszarze Mezoameryki.

Struktura społeczeństwa azteckiego była zróżnicowana funkcjonalnie i zhierarchizowana. Klasę wyższą stanowiły 3 warstwy ściśle ze sobą powiązane: urzędnicy-szlachta, wojskowi-szlachta i kapłani. Niżej w hierarchii stali kupcy i rzemieślnicy oraz rolnicy dzielący się na: chłopów wolnych, chłopów-żołnierzy, osiedlonych w prowincjach imperium, oraz chłopów poddanych, pracujących w dobrach państwowych. Najniższą grupę tworzyli niewolnicy i mayeques, czyli przypisani do ziemi (w majątkach prywatnych). Wysoki poziom osiągnęło azteckie rzemiosło (złotnictwo, jubilerstwo) i sztuki plastyczne, zwł. rzeźba i płaskorzeźba. Aztekowie zasłynęli także z pól uprawnych i ogrodów (tzw. chinampas), zakładanych w południowo-zachodniej części jeziora Texcoco i na jeziorze Xochimilco, które zaopatrywały w żywność

mieszkańców Tenochtitlánu. Znaczne osiągnięcia miała aztecka medycyna. Prócz powszechnie stosowanych praktyk magicznych umiano np.: leczyć złamania kości (nastawianie, unieruchomienie), dokonywać trepanacji czaszki, zszywać głębokie rany cięte, przeprowadzać operacje plastyczne twarzy, sondować żołądek. Znano system znieczulania przez wprowadzenie w trans lub uśpienie, stosowano upuszczanie krwi, bioprądy. Wykonywano masaże, nacierania, lecznicze kąpiele wodne i parowe. Wśród leków przeważały zdecydowanie zioła, wykorzystywane do dziś w indiańskiej medycynie ludowej.

2. Aztecka odzież

Aztecka odzież może zostać zdefiniowana jako różne formy ubioru które były noszone przez Azteków i inne ludy Mezoamerykańskie, które żyły w azteckim Imperium. Style odzieży preferowane przez Azteków były podobne do odzieży noszonej przez wiele innych grup w Meksyku i Mezoameryce. Tak jak na inne kultury, tak i na Azteków duży wpływ miało środowisko w którym żyli. Wykształciło to odmienne style w ubiorze. Na rodzaj ubioru duże znaczenie miała też pozycja w społeczeństwie. Starożytna aztecka odzież była ogólnie luźno dopasowana i całkowicie nie przykrywała ciała. Kiedy Hiszpanie przybyli do Meksyku, ludzie byli zaskoczeni, kiedy zobaczyli ich w pełnej zbroi, tylko z odkrytymi twarzami. Azteckie ubrania były zrobione z bawełny (którą importowali) lub z włókna ayate, które było zrobione z Kaktusa Maguey (również nazywanym Rośliną Wieku lub amerykańskim Aloesem). Kobiety tkwały ręcznie odzież, były uczone tego zadania jako młode nastolatki. Główną formą odzieży, którą Aztek mógłby mieć na sobie, jest "maxtlatl" . Był on typem przepaski na biodrze zrobionej z kawałka materiału, zwykle była w kształcie prostokąta umieszczonego między udami osoby. Wiązana pasem albo sznurem. Pierwszorzędowym celem maxtlatl było ukrywanie organów płciowych , nie dostarczało to jednak odpowiedniej ochrony przeciw słońcu i pasożytom. Aztekowie często mieli na sobie maxtlatl pod płaszczem lub peleryną , która nazywała się tilmatl. Rodzaj tilmatl był dla Azteków bardzo ważny ponieważ określał status osoby w społeczeństwie. Ubiór przedstawiony dotychczas był noszony przez azteckich mężczyzn. Natomiast kobiety miały na sobie bluzkę, która nazywała się huipilli oraz miały na sobie spódnicę nazywaną cueitl. Kiedy połączymy te dwa słowa "cueitl huipilli" , to określają one ubiór kobiety. Na nogach noszone były sandały. Tak jak przypadku peleryny, typ sandałów, które były noszone określały pozycje w azteckim społeczeństwie. W większości przypadków tylko mężczyźni z rodów szlacheckich mieli na sobie sandały, wielu z przedstawicieli ludu chodziło boso . Wszyscy Aztekowie musieli być boso gdy wchodzili do świątyni lub stawali przed Imperatorem. Aztekowie nie nosili na sobie dużo ubrań ponieważ było zbyt gorąco. Ich odzież była przeznaczona dla ciepłego środowiska, w którym żyli.

2.1 Aztecka biżuteria i złoto

Azteczy mężczyźni nosili ubranie, które było bardziej rozbudowane niż u kobiet, szczególnie w przypadku duchownych lub członków szlachty. Pióra i biżuteria miała wielkie znaczenie, duża ilość złota noszonego przez Azteków było świadectwem ich władzy i siły imperium. Odzież używana przez Azteków jest bardzo odmienna i jest to jedna z ich wybitnych cech.

3. Odzież Inków

Odzież była ważnym aspektem w inkaskim społeczeństwie. Patrząc tylko na ubiór osoby, jej pozycja może zostać łatwo określona. Choć ich strój początkowo był typowy dla wszystkich andyjskich i przybrzeżnych ludów, później zaczęli się znacząco różnić.

3.1 Ogólne trendy

Naturalnie na wyżynach noszona była cieplejsza odzież niż na wybrzeżu. W najwcześniejszych okresach mieszkańcy wyżyn mieli tylko wełnę, a na wybrzeżu tylko bawełnę, ale w bardzo wczesnym okresie handlu oba materiały były już dostępne

wszędzie. Odzież składała się z utkanych lub dzierganych tekstyliów, które zawsze były robione w całości, nie były cięte ani zszywane; tylko połączone razem przez duże szpilki metalu.

3.2 Inkaski Imperator

Sapa Inka nosił na sobie tkaninę tylko raz. Następnie ubrania były spalane. Ponieważ trzeba było dostarczać dużo tkanin dla Sapa Inka, specjalnie "wybrane kobiety" były tymi, które przygotowały ubranie dla Imperatora. Na głowie miał pióropusz ze złota i piór, który był specjalnie wykonany: dookoła jego głowy został upleciony turban z wielu kolorowych skrzydeł, nazywanych llautu, z ozdobionym paskami koloru szkarłatu. Dwa pióra rzadkiego i ciekawego ptaka, nazwane coraquenque, umieszczone pionowo, były odróżniającymi insygniami królewskości. Jego płaszcz został pokryty klejnotami i kawałkami turkusów. Sapa Inka miał złoto i biżuterie również na innych częściach ciała. Miał on na sobie ciężkie złote podkładki ramienia, ciężkie złote kajdanki i kolczyki. Jego kolczyki były tak ciężkie, że wyciągnęły małżowiny uszne, dopóki nie spoczywały na jego ramionach. Buty zrobione były ze skóry i futra. On miał również królewską tarczę i królewską odznakę. Na tarczy widoczny był obraz boga słońca, obramowany złotem i zdobiony piórami kolibra.

3.3 Inkaska Szlachta

Inkaska szlachta miała na sobie bogaty strój, ale bardziej umiarkowany niż Imperator. Ich odzież zrobiona była z najpiękniejszej wełny vicuna, bogato zabarwiona, obficie ozdobiona złotem i cennymi kamieniami. Arystokraci również mieli na sobie llautu.

3.4 Mężczyzna

Mężczyzna zazwyczaj miał na sobie tunikę bez rękawów, zrobioną z szerokiej tkaniny. Szeroki płaszcz, noszony na ramionach z dwoma krawędziami związanymi z przodu. Ubiór okrywający pośladki, tunika i płaszcz były z tkaniny pomalowanej ornamentacją, oczywiście zmieniając jej jakość zgodnie z społeczną pozycją mężczyzny. Inkaskie sandały zrobione były z nieopalonej skóry lamy, ale sandały z innych materiałów takich jak splecione włókna są znane z niektórych regionów. Każdy używał małej torby, w której trzymał kokę, amulety i inne rzeczy osobiste.

Fryzury różniły się zależnie od plemienia, inkascy mężczyźni ścinali włosy, zostawiając krótkie z przodu, dłuższe z tyłu i przewiązane funkcjonalnym paskiem lub ozdobnie utkany rzemykiem.

3.5 Kobieta

Kobieta miała na sobie jednoczęściową sukienkę - połączoną spódnicę i bluzkę, docierającą do kostek i związaną w talii przez długą, szeroką, dekoracyjną, utkaną szarfę. Górne krawędzie były przymocowane razem ponad ramionami przez długie szpilki i przechodząc pod rękami po obu stronach. Jak wszystkie części garderoby, ta sukienka była dużą prostokątną utkaną tkaniną, zawiniętą dookoła ciała. Analogicznie do płaszcza mężczyzny płaszcz kobiecy, był noszony na ramionach, z dużą prostą szpilką metalu z przodu zwaną astopo. Te szpilki z miedzi, srebra lub złota, miały duże główki o różnych wzorach, czasami w formie zwierzęcia lub ludzkich figur, ale większość zwykle kończyło się dużym, cienkim, kołowym lub półkolistym dyskiem, o ostrych krawędziach, które mogłyby zostać użyte jako nóż. Kobiety miały na sobie sandały i pałaki podobne do tych, których używali mężczyźni. Zazwyczaj miały na sobie również duży kawałek złożonej tkaniny na głowie.

3.6 Zdobienie ciała

Inkowie używali innego typu farby na twarzy i ciele. Podczas wojny używali farby wojny. Oni malowali również twarze na specjalne okazje i ceremonie. Będąc w żałobie używali czarnej farby. Na uroczystości i inne okazje używali czerwonego i purpurowego koloru.

4. Odzież Majów

Kobiety tkają i noszą na sobie tradycyjne stroje (każda wieś i miasteczko mają swój własny strój, który wyróżnia się kształtem, wzorami, kolorami), tak jak robiły to ich matki i babki przed laty, dowodząc swojej etnicznej przynależności zakorzenionej w historii. Osoba nosząca tradycyjny strój – dumnie proklamuje przynależność do świata Majów.

Kobiecy strój, którego najważniejszą częścią jest huipil, jak to często bywa jest bardziej zachowawczy niż męski. Huipil to słowo zaczerpnięte z języka tubylczego, oznacza indiańską kobiecą bluzkę. Huipil uważany jest za najpiękniejszą część stroju Majów. Jest też najbardziej osobistym. Wprawne oko potrafi wyczytać na huipilu przynależność osoby w niego ubranej do konkretnej wsi (doliny), jej społeczny status, stan cywilny i religijne wierzenia. Oprócz osobistych informacji na temat posiadacza konkretnego huipila, wzory na nim przedstawione pozwalają zagłębić się w religię starożytnych kultur prekolumbijskich, prześledzić historię hiszpańskiego podboju i współczesną westernizację. Jeśli kobieta jest bogata może mieć 1-2 huipile do codziennego użytku i jeden na specjalne okazje, takie jak ślub, fiesty lub religijne uroczystości. Ponieważ kobieta będzie miała ograniczoną ilość huipili w swoim życiu, używa różnorodnych technik, aby jej huipil był jak najbardziej praktyczny, wszechstronny i trwały. Dobrze utkany huipil może być noszony od 20 do 30 lat. Często kobiety, pomimo pięknego zdobienia swoich huipili, noszą je na lewej stronie – co świadczy o ich przywiązaniu do swojego ubioru.

Szerokość i długość huipila zależą od jego przeznaczenia, regionalnych preferencji, szerokości krosna i okazji, na którą będzie noszony. Zwykle jest robiony z dwóch lub trzech utkanych prostokątów, zszytych razem. Podczas zszywania często używa się dekoracyjnych ściągów. Dekolt wycina się w połączonym już materiale, chyba, że został wcześniej zaprojektowany jeszcze przed zszyciem prostokątów. Cała tkanina jest składana na pół i tworzy bluzkę, której boki zszywa się, zostawiając miejsce na rękę. Te i otwór przy szyi są zwykle wzmocnione i ozdobione.

Indianki, często noszą warkocze oraz zdobią swoje głowy opaskami – cintas. W niektórych miejscowościach cintas nosi się codziennie, w innych – tylko na specjalne okazje. Wielkość, kolor, wzór i sposób nakładania są specyficzne dla określonego miejsca. Na przykład cintas w Nebaj są szerokie na ok. 40 cm, podczas gdy w Chajul są cienkie, mają ok. 1,0-2,5 cm szerokości. Różnie także zakłada się cintas. Cintas są krzyżowane nad czołem jak turban lub nakładane „w wałek”, tworząc rodzaj aureoli. Kobiety w niektórych miejscowościach same tkają swoje cintas, choć istnieją profesjonalni tkacze cintas (mężczyźni i kobiety) znani jako cinteros, którzy produkują cintas zawodowo w celach komercyjnych. Cinta jest ważnym uzupełnieniem całego stroju kobiet Majów. Upamiętnia węża noszonego jako opaska na czole bogini tkactwa – Ixchel.

Kolejnym elementem indiańskiego stroju są fajas - szerokie pasy noszone zarówno przez kobiety jak i mężczyzn. Fajas mają znaczenie funkcjonalne i estetyczne. Przytrzymują kobiece spódnice i męskie spodnie. Czasami ciasno zawinięte tworzą gorset, co ułatwia wykonywanie ciężkich prac, stanowią dodatkowe „wsparcie” dla kobiet w ciąży albo starszek. Ponadto fajas są koniecznym elementem jednoczącym cały strój. Kobiety zawijają pasy bardzo starannie, chowając frędzle lub pompony, którymi często zakończone są fajas, natomiast mężczyźni zawiązują je z przodu i pozwalają ich końcom zwisać swobodnie. W wielu miastach faja jest ostatnim elementem garderoby Indian, który wciąż jeszcze się zachował. Uważa się, że fajas to „pozostałość” po prehiszpańskich przepaskach. Kobiety tkają na poziomym warsztacie tkackim (mężczyźni, np. cinteros używają do tkania warsztatów pionowych). To z pozoru proste urządzenie składające się z patyków, sznurków, umożliwia wykonywanie złożonych i pięknych tkanin. Poziomy warsztat tkacki jest integralną częścią kobiecego życia i pracy. Krosno jest sprzętem łatwym do transportowania i może być rozkładane w każdym miejscu, w którym tylko można przymocować sznur. Nie zabiera dużo miejsca i różne rodzaje tkanin mogą być

wyprodukowane na jednych krosnach. Niektóre kobiety dziedziczą krosna po swoich matkach lub innych żeńskich krewnych.

Materiały stosowane w gwatemalskim tkactwie to przede wszystkim: bawełna, wełna i agawa (maguey), a najpiękniejsze hafty wykonuje się z nici bawełnianych, wełnianych i jedwabnych.

5. Wykorzystywane włókna

5.1 Agawa

Podczas czasów prekolumbijskich, bawełna była używana wyłącznie przez elity w społeczeństwie Majów. W konsekwencji, większość populacji Majów musiała wykorzystać inne roślinne włókna, aby wytworzyć części garderoby. Jednym z najbardziej ważnych i tradycyjnych roślinnych włókien używanych w tworzeniu tekstyliów jest Agawa. Dzisiaj agawa jest używana do "starego stylu" toreb zrobionych przez mężczyzn Chichicastenango. Mężczyźni robią sznur dla tych toreb przez toczenie włókien między dłońmi i nogami. Agawa również jest ceniona przy wyrobie siatek i sandałów. Inny rodzaj agawy, maguey, jest używany w tradycyjnych linach jak również w strojach.

5.2 Bawełna

Tradycyjnie bawełna była przędziona przez miejscowych tkaczy. Poduszka ze skóry jelenia albo kozła została zrobiona przez wypychanie skóry wysuszonymi łuskami zboża. Surowa bawełna była umieszczana na takiej poduszce i bita dwoma kijami, aby uwolnić włókna nasion. Bicie bawełny wytwarzało rytmiczny dźwięk, który przenikał wieś.

5.3 Wełna

Z powodu zimnego klimatu wyżyn, ciepło, które wełna dostarczyła, było wysoce cenione. W konsekwencji, włókno wełny szybko zostało zaakceptowane przez tradycyjne grupy w Mezoameryce. Na wielu obszarach zrezygnowano z włókien roślin dla bardziej trwałego materiału jakim jest wełna.

5.4 Jedwab

Użycie dzikiego jedwabiu było rzadkie w czasach przed kolumbijskich. Grupy w Oaxaca i Puebla wykorzystywały Eutachyptera psiddi, który żywi się dębem.

5.5 Kora

Ponieważ bawełna była głównie noszona przez członków elity, ogromna większość populacji Majów wykorzystywała inne zasoby, aby wyprodukować części garderoby. Odzież z kory poprzedza utkane tekstylia. Odzież z kory jest zrobiona z dzikiego drzewa figi (Ficus spp.). Kora jest odrywana od drzewa narzędziami ze stali, moczona wodą i bita, by uczynić ją płaską i podatną.

6. Symbole

6.1 Kalendarz

Projektowanie może symbolicznie oznaczać przejście czasu. Niektórzy tkacze zmieniają kolor na rzędach osiemnastym, dwudziestym, dziewiętnastym i piątym, by zaznaczyć osiemnaście miesięcy po dwadzieścia dni i pięć dni dziewiętnastego miesiąca, które obejmują kalendarz Majów. Inni ilustrują przesilenie przez umieszczenie dwóch jasnych miejsc w projektach.

6.2 Wszechświat

W tym projektowaniu, cztery strony reprezentują granice przestrzeni i czasu. Małe romby w każdym kącie są stronami świata: wschód na górze, gdzie wstaje słońce, zachód na dole tam gdzie kończy się dzień, północ na lewo i południe po prawej stronie. Często wschodnie i zachodnie strony są kolorowane na niebiesko i reprezentują karaibskie Morze na wschód i Pacyfik na zachód. Czasami cienka żółta linia łącząca wschód z zachodem pokazuje ścieżkę słońca przez niebo.

Rys.1 Styl projektowania „wszechświat”.

Przodek

Wspólnoty majów mają silną relację do przodków. Przodkowie patrzą na ich życie i rozmawiają z nimi w snach. Oni nie reprezentują faktycznych przodków osoby, ale są raczej nadprzyrodzonymi symbolicznymi istotami, które były pierwszymi ludźmi, sadzącymi zboże i żyjącymi jako ludzie.

Rys.2 Styl projektowania „przodek”.

Flaga Kwiatów

To projektowanie reprezentuje ceremonialne flagi używane na festiwalach i na specjalnych okazjach.

Rys.3 Styl projektowania „flaga kwiatów”.

7. Literatura

1. <http://pl.wikipedia.org>
2. <http://www.miedzykulturowa.org.pl/cgi-bin/blosxom.cgi/czytelnia/jukatan>
3. <http://www.portalwiedzy.onet.pl/>
4. <http://www.aztec-history.net>
5. <http://www.aztec-history.com>
6. <http://www.jukatan.host.sk/index.php>
7. <http://www.mayanculture.com>
8. <http://www.anthro.fsu.edu/wovenvoices/materials/materials.html>
9. <http://www.solarnavigator.net/>
10. John M.D. Pohl , Angus McBride: “Aztec, Mixtec and Zapotec armies”.